

Освіта і культура

УДК 738:37(477.53)

Л.М. Овчаренко

ГОНЧАРНА ОСВІТА В МІСТЕЧКУ ГЛИНСЬК РОМЕНСЬКОГО ПОВІТУ ПОЛТАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ (1918-1933)

Досліджується діяльність Глинської художньо-керамічної школи (1918-1920) та Глинської технічно-керамічної профшколи (1920-1930); аналізуються особливості організації навчального процесу; з'ясовано причини реорганізації гончарного навчального закладу; подано відомості про матеріально-технічне забезпечення, про учнів та викладачів; про зв'язок гончарного навчального закладу з кустарями і його вплив на гончарство регіону.

Ключові слова: Глинськ, Глинська художньо-керамічна школа, Глинська технічно-керамічна профшкола, гончарство, гончар, гончарна школа, Лев Крамаренко, Сергій Зінов'єв.

Питання гончарної освіти в Україні неодноразово розглядалося автором цього дослідження у наукових статтях [17; 18; 19; 20; 22]. Глибокий науковий аналіз державної політики в галузі гончарної освіти впродовж 1917-1930-их років здійснено в монографії Олеся Пошивайла [26].

На гончарній освіті в містечку Глинськ Роменського повіту Полтавської губернії 1966 року акцентував увагу Б.С.Бутник-Сіверський, який проаналізував діяльність глинських учнів у Межигірській художньо-промисловій школі [3]. Пізніше до вивчення діяльності глинських гончарних навчальних закладів частково зверталися Леонід Борисенко [2], Є.І. Кочерженко [15], Ростислав Шмагало [31; 32], Григорій Діброва [13], Валентина Клочко [14], Володимир та Олександр Пархоменки [23; 24; 25]. Однак уперше об'єктом наукового дослідження вказана проблематика стала в статті автора, яка побачила світ 2004 року. В ній було проаналізовано діяльність Глинської навчальної гончарної майстерні (1900-1908) та Глинської школи інструкторів з гончарного виробництва (1909-1918) [21].

Основними завданнями наступного наукового дослідження є детальне відтворення історичного розвитку Глинської художньо-керамічної школи (1918-1920), реорганізованої в Глинську технічно-керамічну профшколу (1920-1930), а пізніше — в Глинський склопорцеляновий технікум (1930-1933); здійснення аналізу навчальних планів, складу учнів та вчителів, з'ясування впливу цих гончарних навчальних закладів на народне гончарство та причин згортання їх діяльності.

Гончарна освіта в Глинську Полтавської губернії бере початок від 1900 року, коли було засновано земську гончарну навчальну майстерню. В 1909 році її

реорганізували в інструкторську школу з гончарного виробництва [21; 27, арк.2]. У листопаді 1918 року відбулася чергова реорганізація в Глинську художньо-керамічну школу, що мала на меті «розвиток і покращення кустарного гончарного виробництва» [27, арк.2]. Заклад перебував у віданні Народного комісаріату освіти. Після завершення трирічного курсу навчання її випускники отримували кваліфікацію «інструктор-керамік» і перший випуск спеціалістів мав відбутися у 1922 році [7, арк.153]. Очолив його художник професор Лев Крамаренко [2]. Проте існування художньо-керамічної школи було нетривалим. Згідно з декретом Наркомосвіти № 4420 від 06.09.1920 року завідувача уповноважили ліквідувати школу [6, арк.18]. Ініціатива у цьому питанні належала Левові Крамаренку, оскільки під його керівництвом відкривалася керамшкола у Межигір'ї, що біля Києва. Найбільш цінне майно Глинського гончарного закладу планували перевезти до новостворюваного, а подальша доля розорюваної школи видалася досить сумною і безперспективною. Цього ж року її було переведено до Межигір'я, де в приміщенні колишньої порцелянової фабрики відкрили художньо-керамічну школу. Разом із гончарною школою Глинськ залишили завідувач, один інструктор, викладач скульптури Яків Манько (до революції 1917 року закінчив Московську вищу художню школу за фахом «скульптура») та майже всі учні. Чому так сталося? Спробуємо відповісти на це питання.

З одного боку, відкривалася нова школа у Межигір'ї, з другого — ліквідували таку ж школу в Глинську, яка, на відміну від першої, мала багаторічний досвід навчання гончарству і вже на цьому ґрунті — певні здобутки. Причина полягала у політиці держави в галузі гончарного шкільництва. У Постанові Народного комісаріату освіти України щодо організації Центральної державної художньо-продукційної керамічної майстерні Всеукраїнського комітету штуки (у подальшому її офіційна назва — Межигірська художньо-керамічна школа) зазначалося: „...завдання Державного органу керуючого мистецтвом Всеукраїнського комітету штуки при Наркомосвіті України є в сфері керамічної продукції ...така організація художнього життя, яка б прилучила продуцента до художньо-технічних досягнень в його фахові, — принесла б на перший час йому хоч би початкову художню грамотність, підвисила б його технічні знання” [6, арк.19]. Художньо-виробничі майстерні називали „фабриками мистецтва”, яким відводили роль „найвищого джерела художньої культури” [6, арк.19]. Така позиція була не на користь кадрів, вихованих у провідних європейських мистецьких академіях, адже вони мали непролетарське походження і все частіше їх відносили до політично неблагонадійних. У більшовицькій державі справедливо вважали необхідним створення централізованої керамічної інституції, на яку рівнялися б інші, яка запроваджувала б єдину політику в галузі мистецької освіти, але її призначення набуло суттєвого ідеологічного забарвлення.

Метою діяльності установи було визначено таке: „втягуючи під свій вплив художню глиняну продукцію, постачала б художні цінності на периферію і диктувала б їй свій життєвий революційний канон” [6, арк.19]. Для розв'язання цього завдання до уваги не бралися гончарні школи в Коломиї, Опішному, Кам'янець-Подільському, Глинську, які вже мали багаторічний досвід діяльності, виховали багатьох керамістів, продукували й поширювали українську традиційну кераміку. Очевидною причиною такого ігнорування є те, що всі названі школи знаходилися на периферії й були віддаленими від столиці, а тому не могли

знаходиться під жорстким централізованим наглядом і диктувати „керамічну моду” всій країні. Знищення матеріальної бази Глинської гончарної школи, переведення основної маси учнівського й викладацького колективів на практично пусте місце відбулося досить швидко. Можливо, пояснити цю ситуацію допоможе так званий „революційний канон”, спекулюючи на якому певному колу зацікавлених осіб удалося переконати керівні органи державної влади в тому, що Глинськ — розсадник анархістських настроїв і, до того ж, у плані гончарного виробництва є абсолютно безперспективним. Існував ще один фактор, який теж відіграв роль в описуваних подіях. 1920-ті роки характерні повсюдною активізацією насильницької колективізації, посиленням податкового обкладання гончарів та їх об'єднання в артілі. Показовим є звіт Глинської волосної економічної ради, у якому зазначено: „Робота гончарів падає через погану якість місцевої глини, яка дає неміцний посуд, а тому не може конкурувати із більш міцним привозним посудом. Податки передбачалися і грошима, і продукцією, але кустарі відмовляються їх сплачувати” [11, арк.15]. Хоча така оцінка роботи глинських гончарів не була фаховою й об'єктивною, вона вплинула на владні структури, які вирішували питання подальшої діяльності гончарної школи. Загальна характеристика промислу теж була не на його користь, бо в осередках народного гончарства всюди спостерігалася тенденція до занепаду і держава не прагнула здійснити кардинальне реформування цієї галузі виробництва, а лише створювала видимість таких потуг. Тому гончарну школу, яка мала понад 10-тирічний досвід підготовки фахівців з гончарного виробництва (автор має на увазі діяльність школи інструкторів із 1909 року) було вирішено ліквідувати. Збіг складних економічних і політичних проблем, активна діяльність завідувача вибили ґрунт з-під закладу й полегшили вирішення питання її закриття на рівні органів державного управління.

Однак громадськість Глинська стала на захист школи. У згаданій вище резолюції серед числа причин, що вплинули на занепад школи, названо Першу світову та Громадянську війни й завідування Л.Крамаренка, котрий за два роки довів її як у матеріальному, так і в теоретичному відношенні до стану «повної розрухи». Нищівної критики зазнало безпідставне апелювання останнього до того, що «керамічна школа в Глинську не може існувати через невідповідні місцеві умови» [6, арк.10]. На основі проведеного наукового дослідження автор цієї статті схильний уважати, що ці умови, навпаки, були досить сприятливими [21]. Глинчани доводили виправданість подальшого існування гончарної школи, виступали проти вивезення її майна. Одним із аргументів на користь цих доказів було те, що до 1909 року було придбано переважну більшість цінного майна, серед якого обладнання хімічної лабораторії. Пізніше, крім витратних матеріалів і деякого інвентарю, нічого суттєвого не було придбано. Тобто основні матеріальні засоби закуплено за кошти платників земського податку, а отже, вони були «невід'ємним надбанням» громади Глинська. Л.Крамаренко, за словами глинчан, безконтрольно тратив гроші школи; розпродував шкільне майно, інвентар та матеріали; спекулював виробами школи на свою користь; порушив питання про закриття Глинської гончарної школи й перевезення її майна на Київщину. Він вперто протидіяв втручання місцевих органів влади у справу школи [6, арк.16]. 1 вересня 1920 року Л.Крамаренка було звільнено.

Голова Глинського міськвиконкому П.Сиротюк спрямовував діяльність очолюваного ним органу державної влади на захист інтересів гончарного закладу. Було прийнято резолюцію щодо необхідності проведення відділом народної освіти Роменського виконкому екстреної ревізії Глинської художньо-керамічної школи [6, арк.7]. 23 вересня 1920 року колишній завідувач гончарної школи Лев Крамаренко відмовився здати міськраді шкільне майно і надати звіти про суми, які були в його розпорядженні. Причин могло бути кілька: 1) особиста зацікавленість Л.Крамаренка в ліквідації Глинської гончарної школи; 2) перевірка вказаних документів могла виявити негаразди у його діяльності на посаді керівника. 25 вересня в кабінеті колишнього завідувача Глинської художньо-керамічної школи ревізійна комісія вилучила прибутково-витратну книгу та інші документи [6, арк.13-15]. Глинський міськвиконком надіслав 30 вересня 1920 року до Наркомосу відношення щодо необхідності збереження гончарної школи в Глинську в тому вигляді, в якому вона існувала до реорганізації 1918 року [6, арк.8, 9, 12]. Незважаючи на рішучу позицію мешканців Глинська, справа розвивалася у не бажаному для них напрямку. 4 жовтня 1920 року до Роменського відділу народної освіти із художньо-керамічної школи в Межигір'ї надійшло відношення стосовно передачі будинків, майна та шкільних справ колишньої Глинської художньо-керамічної школи, крім майна і речей, придбаних школою після 1 вересня 1918 року [6, арк.3]. У постанові Наркомосвіти України щодо організації Центральної державної художньої продукційної керамічної майстерні Всеукраїнського комітету штуки зазначено: „...з метою зконцентрування біля неї відповідних сил і засобів, а також, беручи до уваги, що у Глинську на Роменщині існує в страшному занедбаному занепаді керамічна школа, перебування якої там не відповідає об'єктивним умовам місцевого життя — перевести Глинську школу до Межигір'я, вливши туди все її обладнання (лабораторії, хімічні матеріали, музей та книгозбірню), педагогічний персонал та тих учнів, які того побажають” [6, арк.19]. Таку думку про Глинську гончарну школу було сформовано не без сприяння Л.Крамаренка, якому було обіцяно посаду голови шкільної ради Межигірської школи. Навіть якщо допустити часткову достовірність цієї інформації, дивним видається те, що очолити новостворювану гончарну школу запропонували тій самій особі, яка довела гончарний заклад у Глинську до занепаду. Міськвиконком вважав ліквідацію гончарної школи результатом діяльності її завідувача, тому незабаром „...гр. Крамаренка, як явного контрреволюційного саботажника і провокатора радянської влади... заарештовано й супроводжено в розпорядження відділу народної освіти” [6, арк.16].

Після переведення у 1920 році Глинської художньо-керамічної школи в Межигір'я зусиллями її колишніх викладачів Сергія Зінов'єва, Леоніда Борисенка, Ніни Митропольської, інструкторів Семена Пучка, Дмитра Сулима, Мефодія Тимченка та Олександра Захаржевського на базі восьмирічної школи було організовано Глинську технічно-керамічну профшколу із гончарним і кахельним відділами. Курс навчання був розрахований на три роки [2 с.5; 27, арк.2]. Випускники цього навчального закладу мали отримувати звання техника-технолога [23, с.4]. Шкільну раду очолив Сергій Зінов'єв.

Школа мала на меті підготовку „кваліфікованих робітників гончарної й кахельної майстерності” [6, арк.5]. У навчальному плані центр тяжіння зосереджено на спеціальних предметах. У майбутньому вважали можливим

збільшення навчального курсу на один рік із збереженням річного стажування [6, арк.6]. З метою заохочення до вступу більшої кількості учнів, було прийнято рішення про допуск до навчання тих, що закінчили підготовчі курси при школі [6, арк.6]. 15.11.1920-ого року було розроблено проект статуту і кошторису на її 6-місячне утримання [6, арк.28]. Як і раніше, об'єктом уваги школи залишалося місцеве гончарне виробництво, а визначеною у статуті метою закладу було «...служити всебічному розвитку і поширенню народної кустарної промисловості, з одного боку, шляхом підготовки свідомих робітників керамічного виробництва, які б уміли також передавати своє знання й іншим; з другого ж боку, шляхом розповсюдження серед місцевого населення зразків поліпшених як з технічного, так і з художнього боку, керамічних народних виробів, потрібних задля вживання у сучасному хатньому господарстві» [6, арк.20].

Із трьох років навчання останній відводився виключно на практичні заняття. Навчання мистецьких дисциплін провадилося двома шляхами: теоретичним — читання лекцій та практичним — через організацію системної, постійної праці в майстернях, лабораторіях, музеї керамічних виробів, книгозбірні, кабінети навчальних посібників і підручників. До теоретичних дисциплін мистецького циклу належали хімія (неорганічна й аналітична), мінералогія, геологія, керамічна технологія, малювання, скульптура, рисування, креслення, історія мистецтва; до практичних — заняття у майстернях з гончарства (робота на гончарному крузі), кахлярства, моделювання, керамічної графіки та в лабораторіях керамічної й аналітичної хімії. Відсутність утверджених державних навчальних планів та програм для навчальних закладів подібного типу ускладнювала справу і примусила викладачів школи складати власні авторські експериментальні програми [6, арк.21; 28, арк.12].

Матеріально-технічне забезпечення Глинської технічно-керамічної профшколи становили господарські будівлі, інтернат; склад-музей; бібліотека. Більшість муфельних печей були непридатними для використання, і на їх ремонт необхідно було близько 590 тис. руб. У цілому лабораторії та майстерні перебували в задовільному стані. Відомо про діяльність у 1923 році скульптурного та рисувального класів, кахельної і поливувальної майстерень, першої та другої горнкової, фотографічної, малої та великої лабораторій [27, арк.3-11; 12, арк.7-12].

Навчання було безкоштовним, і з жовтня 1920 року почався прийом заяв від учнів [6, арк. 27]. У 1920/1921 навчальному році в Глинській технічно-керамічній профшколі навчалося 57 учнів [6, арк.1]. Наступного 1921/1922 навчального року їх кількість зменшилася до 47 учнів [8, арк.23; 27, арк.3]. Автору вдалося віднайти списки учнів підготовчих та спецкласів [8, арк.20; 6, арк.35].

Початок діяльності новоствореного закладу супроводжувався наступом на матеріальну базу, яка залишилася після 1920-ого. Хімічний відділ Губраднаргоспу вимагав передати реактиви і лабораторний посуд Глинської гончарної школи хімікові Грачову, а також прислати свого представника для обговорення питання вивезення лабораторії та реактивів із Глинської керамічної майстерні [6, арк.2]. Проте президія Роменського відділу раднаргоспу була категорично проти цього [5, арк. 60]. У травні 1924 року інспектор НКО Осип Білоскурський, який до речі у 1917 році був завідувачем гончарної школи у Глинську [30, арк.42], писав: «Межигірський технікум претендує на лабораторію Глинської школи, но забирати

у неї лабораторію і в кінець убити школу не слідє, бо вона в районі Роменщини дуже життєздатна» [28, арк.12].

Одним із джерел прибутків гончарної школи мав стати продаж власних керамічних виробів, проте ці сподівання були марними [8, арк.12, 14, 16]. Тривала і кадрова криза. Починаючи з 1918 року шкільна рада безуспішно шукала кераміста, а з 1920-ого школа існувала без завідувача. Та навіть за таких екстремальних умов викладання теоретичних і практичних дисциплін проводилося відповідно до навчального плану [8, арк.12, 14, 16].

1922 року до викладання в школі запросили Роберта Пилиповича Ульріха — інженера-кераміка, який закінчив керамічний інститут у Німеччині [8, арк.3]. Нагадаю, що до 1917 року він завідував гончарною школою в Глинську [8, арк.8]. Нестача дров і відсутність горна унеможливили випалювання посуду. Не функціонувала кахельна майстерня, а через брак хімічних препаратів не проводилися практичні заняття з хімії [8, арк.8]. Лише після переведення гончарної школи у 1923 році в підпорядкування Роменського повітового віднаросу з'явилося більш-менш стабільне її фінансування. Місцева волосна економічна рада на витрати, пов'язані з будівництвом нового горна, виділила 46 т зерна, також було передбачено придбання необхідних технологічних пристроїв [4, арк.22], а навесні 1923 року планувалося відкриття відділу з черепичної справи [8, арк.6]. З ініціативи Роберта Ульріха було відкрито відділ художньої кераміки. 14 учнів навчалися близько двох місяців, але цю ідею не підтримав відділ народної освіти, і вони перейшли на керамічний відділ [15, с.79].

У 1924 — 1929 роках Глинською технічно-керамічною профшколою завідував Яків Манько [9, арк.225; 10, арк.47; 2, с.6]. У цей період, незважаючи на складне матеріальне становище, Глинська гончарна школа брала активну участь у виставках як місцевого (вересень 1925 року, Глинськ) [9, арк.158], так і міжнародного значення. Приміром, на виставці в Парижі (1925) її вироби було відзначено грамотою та золотою медаллю [2, с.6; 15, с.79].

Три роки потому Глинський райвиконком прийняв рішення про «необхідність збільшення кошторисних асигнованих витрат та придбання наукового приладдя, а також особливо в галузі ремонту і страхування будівель...» [10, арк.87].

На жаль, інформація про діяльність школи в цей період досить обмежена. Автору вдалося з'ясувати, що на засіданні президії Глинського райвиконкому 17.12.1925 року слухали доповідь заступника директора Полтавського державного музею Віктора Риженка про наслідки вивчення цехових організацій та стану гончарства в Глинську. За виконане дослідження праці кустарів доповідачу винесли подяку і висловили прохання надіслати до району письмові висновки щодо стану гончарного кустарного виробництва та матеріального поліпшення стану цього виробництва, пов'язавши його із діяльністю гончарної школи. Присутні звернулися через Роменську інспекцію народної освіти до Головпрофосвіти із пропозицією вжити відповідних заходів для наближення школи до кустарів та впливу на кустарне виробництво [9, арк.248]. Очевидно, проблема невідповідності діяльності гончарних шкіл їхнім програмним завданням була досить гострою. Пріоритетні напрями внутрішньо-економічної політики країни, спрямовані на розвиток важкої індустрії, були не на користь народних художніх промислів. Щоб з'ясувати підстави функціонування гончарних шкіл нарком освіти у своєму відношенні від 12 лютого 1929 року розіслав гончарним

школам запит щодо виконання поставлених перед ними завдань. У відповідь на це керівництво Глинської технічно-керамічної профшколи повідомляло, що у 1926/1927 навчальному році для кустарів-гончарів школою було організовано 37-денні курси. Такі ж курси діяли у 1928/1929 навчальному році. Варто зауважити, що у навчальній програмі більше годин відвели на роботу в майстернях, приготування глиняних мас, ангобів, полив. «Слухачі набули потрібних знань і підвищили своє виробництво, частина їх, що виїхала на Донбас, в Костянтинівку, стала організаторами артілів кустарів-гончарів, частина працює на підприємствах. З курсантів у Глинську організовано також кооперативне товариство кустарів-гончарів» [29, арк.21]. Курси сприяли підвищенню продуктивності праці кустарів і робили їх більш конкурентоспроможними. У 1927-1928 роках при гончарній школі діяв гончарний гурток для 17 кустарів, яким керував В.С.Співак [31, арк.63]. Із звіту керівництва навчального закладу також стало відомо, що в 1928-1929 роках школа звернула серйозну увагу на лабораторні дослідження глини і полив. Викладачі Глинської технічно-керамічної профшколи допомагали майстрам в організації виробництва у домашніх умовах, сприяли налагодженню збуту виробів. Також було розпочато будівництво спільної майстерні з черепичного і цегельного виробництва [29, арк.21].

30 серпня 1930 року гончарна школа перейшла у відання тресту „Союзсклопорцеляна” (Москва), у зв'язку з чим її було реорганізовано в Глинський склопорцеляновий технікум зі скляним та порцеляновим відділами. Трирічний курс навчання за своїм програмним змістом практично не відрізнявся від курсу гончарної школи, тому учні II-III класів керамічного відділу гончарної школи перейшли на II-III курс порцелянового відділення технікуму. Його директором був С.С.Міняйло, навчальною частиною завідував Л.К.Борисенко, спеціальні дисципліни на скляному відділенні читав інженер С.С.Гамбург [2, с.6-7]. Також є інформація про те, що у 1930 році директором закладу був Плужник, однак установити, в які саме роки він керував технікумом і як його звали, автору не вдалося [16]. Теоретичне навчання в технікумі та практика на заводах чергувалася через кожні два місяці на всіх курсах [15, с.80]. Такий розподіл годин (50% на 50%) ставив навчальний процес у пряму залежність від виробництва заводів та навчальних планів інших технікумів. Чергове відомче перепідпорядкування (1932), цього разу „Укрсклопорцеляні”, призвело до того, що у травні 1933 року розпорядженням Народного комісаріату легкої промисловості СРСР №45423 від 15 січня 1933 року Глинський склопорцеляновий технікум (директор Деркач [16]) було ліквідовано: порцелянове відділення переведено до Будянського технікуму, а скляне — до Гусь-Хрустального (Росія) [2, с.7; 15, с.80]. Більшість викладачів було оголошено „ворожими елементами”. Яків Манько виїхав до Харкова, де викладав на архітектурному факультеті (ймовірно... інституту) та в Будинку піонерів. Помер у 1942 році під час окупації від голоду [16]. Дехто із викладачів перейшов до Глинської загальноосвітньої школи. Сергія Митрофановича Зінов'єва було заарештовано у 1938 році як „ворога народу” [1, с.14, 16].

Підводячи підсумки цьому дослідженню, автор вважає за необхідне виділити кілька важливих позицій щодо діяльності гончарних навчальних закладів у Глинську:

1. Глинські гончарні навчальні заклади мали регіональний характер і залишалися єдиними на території Роменського повіту установами, які продовжували реалізовувати започатковані земствами ініціативи щодо підтримки гончарства.

2. Політичні та економічні умови в державі наприкінці 1920-их — на початку 1930-их років істотно різнилися від тих, коли земство запроваджувало художньо-керамічну школу, її становлення відбувалося в умовах всебічної підтримки громадськості та уряду. В описуваний історичний період більшовицька Країна Рад остаточно збайдужіла до майбуття народних художніх промислів і функціонування гончарних шкіл у Глинську відбувалося швидше інертно, аніж планомірно, їх існування стало можливим лише завдяки рішучості і наполегливості мешканців Глинська й викладачів закладу та прихильному ставленню керівників місцевих владних структур, які, ризикуючи втратити займані посади, не змирилися із директивою про ліквідацію гончарної школи і зініціювали її відродження у 1920-ому році.

3. Численні вихованці закладу здобули ґрунтовні знання і застосовували їх на керамічних заводах, у гончарних артілях, у домашньому виробництві, де випускали посуд, цеглу, черепицю, кахлі, плитку, труби та іншу глиняну продукцію [2, с.6; 16; 23, с.74].

4. Гончарні школи в Глинську є прикладом довготривалої діяльності закладу, який, пройшовши низку реорганізацій, протягом 30 років сприяв розвитку гончарного виробництва. Їх діяльність після 1920-ого року, хоча і гальмувалася матеріальною скрутою, яка унеможлилювала використання потужної матеріально-технічної бази й обмежувала в реалізації навчального плану, залишалася вкрай важливою для утвердження гончарства й декоративно-ужиткового мистецтва України.

Список використаної літератури

1. Архів Управління служби безпеки України в Сумській області. — Ф. П-11958. — Спр. 14.
2. Борисенко Л.К. Історія Глинського індустріального технікуму. [Машинопис] / Леонід Костянтинович Борисенко. — Глинськ, 1973. — 10 с.
3. Бутник-Сіверський Б.С. Українське радянське народне мистецтво / Б.С. Бутник-Сіверський. — К.: Наукова думка, 1966. — 224 с.
5. Державний архів Сумської області (далі ДАСО). — Ф.Р. 5577. — Оп. 1. — Од. зб. 11. — 278 арк.
6. ДАСО. — Ф.Р. 5600. — Оп. 1. — Спр. 18. — 116 арк.
7. Там само. — Спр. 131. — 175 арк.
8. Там само. — Спр. 231. — 267 арк.
9. Там само. — Спр. 358. — 94 арк.
10. ДАСО. — Ф.Р. 5698. — Оп. 1. — Спр. 720. — 246 арк.
11. Там само. — Спр. 755. — 213 арк.
12. ДАСО. — Ф.Р. 5699. — Оп. 1. — Спр. 129. — 112 арк.
13. ДАСО. — Ф.Р. 5704. — Оп. 1. — Спр. 139. — 176 арк.
14. Діброва Г. Осередок народного мистецтва / Григорій Діброва // Український церковно-історичний журнал. — 2002. — №2 (3). — Вересень-жовтень. — С.109-111.
15. Ключко В. Глинська справа (з архівних джерел) / Валентина Ключко // Полтавський краєзнавчий музей : Збірник наукових статей 2001-2003 рр. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток. — Полтава: Дивосвіт, 2003. — С.230-245.

16. Кочерженко Є.І. Глинська керамічна школа / Є.І.Кочерженко // Північне Лівобережжя та його культура XVIII — поч. XX ст. Тези доповідей та повідомлень наукової конференції, присвяченої 100-річчю від дня народження історика мистецтва Федора Людвіговича Ернста (1891-1949). — Суми, 1991. — С.78-80.
17. Лист Зінов'євої О.С. до Людмили Овчаренко від 04.05.2004 року. — (Приватний архів Людмили Овчаренко).
18. Овчаренко Л. Земська гончарна навчальна майстерня в селі Олешня Чернігівської губернії (1895-1898) / Людмила Овчаренко // Український керамологічний журнал. — 2004. — №2-3 (12-13). — С.105-118.
19. Овчаренко Л. Кам'янець-Подільська художньо-промислова школа: уроки історії / Людмила Овчаренко // Проблеми історії та археології України. Збірник доповідей Міжнародної наукової конференції до 100-річчя XII Археологічного з'їзду в м. Харкові. 25-26 жовтня 2002 року. — Харків: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. — С.172-174.
20. Овчаренко Л. Макарово-ярівська керамічна кустарно-промислова школа (1927-1935) / Людмила Овчаренко // Український керамологічний журнал. — 2002. — №3 (5). — С.56-67.
21. Овчаренко Л. Макарово-ярівський осередок гончарної освіти в Україні / Людмила Овчаренко. — Опішне: Українське народознавство, 2008. — Керамологічне трикнижжя „Гончарний здвиг Донбасу”. — Книга 2: Академічна керамологічна серія „Гончарні школи України”. — Випуск 1. — 160 с.
22. Овчаренко Л. Гончарні школи містечка Глинськ Роменського повіту Полтавської губернії (кінець XIX — початок XX століття) / Людмила Овчаренко // Український керамологічний журнал. — 2004. — №1 (11). — С. 119-132.
23. Овчаренко Л. Роль губернських земств у відродженні визначних центрів народної художньої культури українців / Людмила Овчаренко // Українська керамологія: Національний науковий щорічник. — Опішне: Українське народознавство, 2002. — Книга 2. — С.362-366.
24. Пархоменко В. З історії народної освіти в с. Глинськ [Машинопис] / Володимир Пархоменко. — Глинськ, 2001. — 19 с.
25. Пархоменко В. Нарис історії Глинська (пробний випуск) / Володимир Пархоменко. — Глинськ — К., 2002-2003. — 148 с.
26. Пархоменки В. і О. Нарис історії Глинська / Володимир Пархоменко, Олександр Пархоменко. — Глинськ — Суми — К., 2002 — 2005. — 504 с.
27. Пошивайло О. Гончарна велич і трагедія Макарового Яру доби Розстріляного Відродження / Олесь Пошивайло. — Опішне: Українське народознавство, 2008. — Керамологічне трикнижжя „Гончарний здвиг Донбасу”. — Книга 1: Академічна керамологічна серія „Гончарні школи України”. — Випуск 1. — 240 с.
28. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі ЦДАВО України). — Ф.166. — Оп.3. — Спр.271. — 235 арк.
29. ЦДАВО України. — Ф.166. — Оп.4. — Спр.602. — 303 арк.
30. Там само. — Оп.6. — Спр. 6990. — 328 арк.
31. Там само. — Ф.2581. — Оп.1. — Спр. 229. — 129 арк.
32. Шмагало Р.Т. Гончарные промыслы Украины конца XIX — начала XX веков (исследование организационно-творческих процессов): диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения [Рукопись] / Р.Т.Шмагало. — М.: Московское высшее художественно-промышленное училище (б.Строгановское), 1992. — 164 с.
33. Шмагало Р.Т. Мистецька освіта в Україні середини XIX — XX ст.: структурування, методологія, художні позиції / Р.Т.Шмагало. — Львів: Українські технології, 2005. — 528 с.

Л.Н. Овчаренко

ГОНЧАРНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В ГОРОДКЕ ГЛИНСК РОМЕНСКОГО УЕЗДА ПОЛТАВСКОЙ ГУБЕРНИИ (1918-1933)

Исследуется деятельность Глинской художественно-керамической школы (1918-1920) и Глинской техническо-керамической профшколы (1920-1930); анализируются особенности организации учебного процесса; выяснены причины реорганизации гончарного учебного заведения; представлены данные о материально-техническом обеспечении, об учениках и преподавателях; о связях гончарного учебного заведения с кустарями и его влиянии на гончарство региона.

Ключевые слова: Глинск, Глинская художественно-керамическая школа, Глинская техническо-керамическая профшкола, гончарство, гончар, гончарная школа, Лев Крамаренко, Сергей Зиновьев.

L.M. Ovcharenko

POTTERY EDUCATION IN THE TOWN OF GLYNS'K OF ROMNY DISTRICT, POLTAVA PROVINCE (1918-1933)

The activity of the Ceramic Art School of Glyns'k (1918-1920) and the Technical and Vocational Ceramic School of Glyns'k (1920-1930) is researched; the peculiarities of organization of study are analysed; the reasons of reorganization of the school of pottery are found out; the information about material and technical providing, about students and teachers, about the connection of the educational institution of pottery with artisans and its influence on the pottery of the region is given.

Keywords: Glyns'k, the Ceramic Art School of Glyns'k, the Technical and Vocational Ceramic School of Glyns'k, pottery, potter, the school of pottery, Lev Kramarenko, Sergiy Zinov'yev.

Надійшла до редакції 7 вересня 2011 року